ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 5 րուբլ, կէս տարվանը 3 րուբլ:

Տփխիսում գրվում են խմբագրատանը և պ. Ծատուրեանի խանութում:

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի Тифлисъ, Редакція „Мшакъ.“

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզվով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառից մի կօպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Թեմական վերատեսուչներ:—Ներքին տեսութիւն: Վրաց թատրոն: Նամակ Գորուց: Նամակ Շուշուց: Նամակներ խմբագրին: Ներքին լուրեր:—Արտաքին տեսութիւն: Գերմանիա և Ֆրանսիա: Նամակ Բէռլինից:—Խառն լուրեր:—Յայտարարութիւններ:—Տեղեկացոյց:—Բանասիրական: Մարդասպան (վերջ):

ԹԵՄԱԿԱՆ ՎԵՐԱՏԵՍՈՒՉՆԵՐ

Այս անգամ մենք պարտաւորութիւն ենք համարում ներկայացնել մեր ընթերցողներին „Արարատ“ ամսագրի դեկտեմբերի տետրակի մէջ տպած թեմական վերատեսուչների մասին նոր կարգադրութիւնը:

Իւրաքանչիւր հայոց թեմի մէջ պիտի լինի մի վերատեսուչ իբրև օգնական առաջնորդի, որ պիտի կառավարի թեմի ուսումնարանների ուսումնական և տնտեսական մասը: Թեմական վերատեսուչը ընտրվում է առաջնորդից և առաջարկվում է նորին Վեհափառութեան ՚ի հաստատութիւն: Նա ընտրվում է յատկապէս այն ուսումնականներից, որք աւարտել են իրանց ուսումը [illegible] թէ բարձրագոյն, թէ միջնակարգ ուսումնարաններում, կամ ազգային թեմական հոգևոր դպրոցներում: Վերատեսուչը գլխաւորապէս ընտրվում է հոգևորականներից, իսկ կարևոր դէպքում միայն կարող է ընտրվել և աշխարհականներից: Թեմական վերատեսուչ ունի օգնականներ, նրան ստորադրվում են ազգային ծխական և միջնակարգ դպրոցներ, բացի թեմական հոգևոր դպրոցներից, որոց վրա (ինչպէս և առաջ) հսկում է ինքն առաջնորդը: Թէ բոլոր պատահելու անհամաձայնութիւնները ուսումնական վարչութեան մէջ, թէ նիւթական հաշիւները քննում է վերատեսուչը: Նա իր օգնականներով պիտի այցելութիւն գործէ թեմի բոլոր ուսումնարաններին, հսկէ նրանց տնտեսական և ուսումնական մասի վրա, նա պարտաւոր է հոգալ և պատրաստել դիւրըմբռնելի դասագրքեր, և հնարել դասաւանդութեան յարմար եղանակներ, համեմատ ամեն տեղի աշակերտների ընդունակութեան և մեր լուսաւոր դարվայ պահանջին: Այն տեղերում (քաղաքներում թէ գիւղերում), որտեղ չը կան ուսումնարաններ, վերատեսուչը պարտաւոր է բացանել ծխական դպրոցներ, նայելով թէ որքան եկեղեցի կայ, և պիտոյքների չափով: Վերջապէս վերատեսուչը ամեն ժամանակ ունի իրաւունք քննել հաշիւներ և մատեաններ իրան ստորադրված ուսումնարանների:

Այս են հրահանգի գլխաւոր և ամենանշանաւոր կէտերը, այս է նրա բովանդակութիւնը: Ռոճիկի մասին հրահանգի մէջ խօսված չէ, այլ վերատեսչին տրվում է միայն ճանապարհի ծախսը, որ կամ ստացվում է ուսումնարաններից, կամ, առաջնորդի նկատողութեամբ, վիճակային արդիւնքներից:

Հրահանգի վերջը ասված է, որ այդ կարգադրութիւնը կարող է ենթարկվել փոփոխութիւններին, աւելանալ կամ կարճանալ, նայելով ժամանակի պահանջին: Թեմական վերատեսչի պարտաւորութիւնն է նոյնպէս հաւաքել երկու անգամ տարվայ մէջ իր օգնականներից մանկավարժական ժողովներ:

Ինչպէս տեսնում է ընթերցողը թեմական վերատեսուչների վրա մեծ պարտաւորութիւններ կան: Մեզ մնում է միայն ցանկանալ, որ մեր հոգևորականները կարողանային կատարել իրանց յանձնված ծանր պարտաւորութիւնը, որ պահանջում է մեծ հմտութիւններ, ճշմարիտ եւրոպական գիտութիւն և կառավարչական ընդունակութիւն:

Մեր կարծիքով այդ տեսակ պաշտօն վարողը մեծ պատասխանատուութեանն է ենթարկվում հասարակութեան առաջ:

Վերջացնում ենք մեր խօսքը կրկին ընթերցողի ուշադրութիւնը դարձնելով հրահանգի 8-որդ յօդվածի վրա, որտեղ ասված է թէ ծխական և միջնակարգ դպրոցները թեմի մէջ ենթարկվում են թեմական վերատեսչին,—բայց թեմական հոգևոր դպրոցները նրան չեն ենթարկվում:

Ուրեմն եթէ թեմական դպրոցները թեմական վերատեսչին չեն ենթարկվում, հասկանալի է որ այն ուսումնարանները, որք թեմական դպրոցներից էլ բարձր են, օրինակ մի ուսումնարան, ինչպէս Ներսիսեան ազգային-հոգևոր դպրոցը, ունենալով իր սեփական կազմակերպութիւնը, իր առանձին կանոնադրութիւնը,—թեմական վերատեսչի իրաւունքներից բարձր է:

Ուրիշ անգամ կ՚աշխատենք յայտնել մեր կարծիքը այդ նոր կարգադրութեան վրա, և կը խօսենք այն բանի վրա էլ, թէ ինչպէս են հասկացել մի քանիսները այդ նոր կարգադրութիւնը:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎՐԱՑ ԹԱՏՐՈՆ

Անցեալ երկուշաբթի, յունվարի 21-ին վրաց թատրոնասէրների խումբը, ձմեռային թատրոնում ներկայացրեց յօգուտ արուեստագործական ուսումնարանի „Ակամայ բժիշկ“ կոմեդիա երկու արարուածով և „Առաջ մեռան, յետոյ պսակվեցան“, երկուսն էլ փոխարկութիւն պ. Երիսթովի:

Երկրորդ պիեսան թատրոնասէրների խումբը աւելի լաւ կատարեց, քան թէ առաջինը և այդ այն պատճառով, որ երկրորդի մէջ դերերը աւելի յարմար էին բաժանուած. օրինակ տ. Անտոնովսկի վերցրել էր Թաթօի կնոջ, Նանոի դերը, որի կատարելը նա չը կարողացաւ: Տիկինը խաղի ժամանակ միշտ մէկ տեղ բեմի ձախ կողմը կանգնած էր լինում: Աւելի յարմար կը լինէր, եթէ այդ դերը կատարէր օր. Ալիխանի, որը դայեակի չնչին դերից ստեղծեց ամբողջ տիպ: Իսկ „Առաջ մեռան, յետոյ պսակուեցան“ պիեսայի մէջ, Եղիսաբէթի դերում օր. Ալիխանի անման էր: Նորա խաղը, շարժուածքները, դիկցիան այնքան գեղեցիկ էին, որ տեսնողը մոռանում էր օրիորդի թատրոնասէր լինելը և կարծում էր, թէ տեսնում է մէկ հմուտ և սրտով նվիրված արհեստին դերասանուհի: Այն տեղերը, ուր միւս թատրոնասէրները թոյլ էին, օր. Ալիխանի ուղղում էր իր խաղով:

„Ակամայ բժիշկի“ մէջ պ. Չիքվանի, որ կատարում էր բժշկի դերը, առաջին գործողութեան մէջ ժողովրդեանը ծիծաղեցնելու համար գործ էր դնում փողոցային միջոցներ, այս մէկ պակասութիւն է, որին շատ անգամ ենթարկվում են օրինաւոր կազմակերպուած խմբի դերասանները անգամ: Բժիշկը յիմար մարդ չէ, միայն նա իրան յիմար է ձևացնում: Երկրորդ գործողութեան մէջ պ. Չիկվանին բնական էր:

Օր. Ղազիբէկի, որ կատարում էր Մաշիկօի դերը „Առաջ մեռան, յետոյ պսակուեցան“ պիեսայի մէջ յարմար շարժուածքներ և դիկցիա ունէր, միայն միշտ տանից դուրս գալիս նա հագնուած ունէր ձեռնոցներ:

Սէրգօն, հայ վաճառական Օսէփի որդին, որը ծառայում է, հագնված ունէր „բուլաջա“ այդ բանը բոլորովին անճիշտ է:

Սէրգօի հայր Օսէփը, հայ վաճառականը վատ էր: Վրացիք երբ ներկայացումն են տալի և դուրս են բերում հայ վաճառական (իսկ այս բանը լինում է միշտ) նրան ներկայացնելու համար կարծում են, որ բաւական է շինել հաստ փոր և անտեղի կրկնել „ինչ է“ և „Աստուած“:

Վրաց ինքնուրոյն բեմական գրուածների ամէնի մէջ կան հայեր, որոնց անճիշտ վրացերէն խօսակցութիւնը ծաղրում են, և ամէն մինչև այժմ տուած ներկայացումների մէջ մենք տեսել ենք, որ գրուածքի նպատակը գրեթէ այդ է եղել և ներկայացողները ամէն աշխատանք գործ են դրել այդ նպատակին հասնելու: Այս անգամ բոլորովին հակառակ. երևում էր, որ թատրոնասէրները ՚ի բոլոր սրտէ ցանկանում էին հեռու լինել այդ պարագայից: Այս մէկ ուրախալի երևոյթ է թատրոնասէրների կողմից, որոնք հասկացել են, որ իրանք աւելի շատ ուշադրութեան ար-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԱՐԴԱՍՊԱՆ

(վերջ)

4

Մէկ ժամից աւելի Միխակը պարկած էր սենեակի մէջ, երեսը պատի կողմը դարձրած: Ծովի ալիքների նման զանազան մտքեր գալիս էին նորա գլուխը և դիպչելով ափին, իրողութեանը, ջարդվում էին և հեռանում, որ աւելի ուժ հաւաքեն և նորից յարձակուեն: Երեխաների ժամանակ առժամանակ կրկնած «դէդի ջան, քաղցած իմ» ը, Միխակի սրտին նետի նման դիպչում էին: Դրսից լսեցաւ երկու անգամ «Միխակ»:

Միխակը վեր կացաւ, դուրս նայեց և տեսաւ իւր տանտիրոջը. համեցէք, ասաց նա:

Սենեակը մտաւ Միխակի տան տէրը: Նա այս կողմ այն կողմը նայեց փնտրելով իրա համար նստելու տեղ, բայց ոչինչ չգտաւ: Երեխաները հետաքրքիր հայեացք ձգեցին պարոնի ձեռքերի վերա և տեսնելով, որ նոքա դատարկ են, շարունակեցին լաց լինել:

Տանտէրը դարձաւ դէպի Միխակը:

—Ուստա Միխակ, ասաց նա, ախպար էտէնց խօ չի ըլի. երկու թուման տան քրէն խօ պարտ, վրէնց քրէն խօ տալի, վրէնց տունն խօ դարդկում:

—Ինչ անեմ, աղա, պատասխանեց Միխակը, այ քու բարի աչքով տեսնում խօ՝ երեխէքըս հաց են ուզում, փող չունիմ, վուր հաց առնիմ ուտեցնիմ ու քու քրէնը վըրդանից տամ:

—Լաւ խօ ասում, ուստա, ասաց տան տէրը, ամա խօ խօ չիմ խըլի քու հացը. խօ իմ տան քրէնն իմ ուզում. համ էլ, ախպէր, տանը կենում խօ, չէ՞ վուր օրէց օր պարտքդ աւելնում է, տունն էլէ դարդկէ ու էն երկու թումանը իժում տու:

—Լաւ է, աղա, մէ էրկու օր վադա տու ու դուս կէհամ:

—Տէվլ իմ, ուստա, էրկու օր վադա իմ տւի, հիմի դուն գիդիս, ասաց նա ու դուրս գնաց:

Մէկ քանի րոպէից յետոյ Միխակն էլ հեռանեց նորան:

—Ինչ անիմ, մտածում էր նա, վուրդի ճարիմ խօ փող, վուր հաց առնիմ օղլուշաղիս համա. տունն էլ պիտի դարդկիմ. պարապ մարթ, ինձ ծիլ տուն կու տայ. աղքատութին անիմ, թէ...

Նա կտրեց իւր մտածմանց թելը և սաստիկ գունաթափուեց: «Չէ խօ գողութին չիմ անի»:

Այս ժամանակ նա մտեցաւ Սիօնին: Ինչպէս ջրումը խեղդուող մարդ չտապում է իւր ձեռքը ընկած թիփով պաշտպանուել, այնպէս չտապով Միխակը գնաց սանդուխտով ներքև և իւր գլուխը տաճարի պատին կպցրուց: Բաւական երկար ժամանակ Միխակը անշարժ կանգնած էր: Ինչ էր անում նա, ինչ էր մտածում: Արդեօք անիծում էր իւր հացի խլողներին, թէ աղօթք էր անում: Աղօթք էր անում, որովհետև երբ նա հեռացաւ տաճարից, նորա դէմքը պարզ և հանգիստ էր, կարծես նա իւր բեռը թողել էր տաճարի մօտ:

5

Միխակը գնաց դէպի ծածկած Բազազխանէն: Մագազինններից մէկի պատուհանների վերա կպցրած էին վիկտորինի բիլէթներ, դռան մօտ կանգնած էր մէկ կարճահասակ մարդ: Նա իւր ձեռքերը մէջքի վերա էր դարսել և փորը դուրս ձըգել, նորա հոնքերը ձիու ոտքն էին մտաբերում:

Միխակը դիմեց դէպի այդ պարոնը:

—Աղա Փարսիղ, ասաց նա, մինձ առուտուր ունիս, մինձ աբարոտի մէջն իս, թէ քու Աստուծ կու սիրիս, թէ քու ոտիղծողը կու սիրիս. ինձ մէ բան տու, մէ գուրձի կանգնեցրու, օղլուշաղս ուտելու հաց չունէ:

Աղա Փարսիղը, ինչպէս անուանեց նորան Միխակը, կասկածաւոր հայեացք ձգեց այս վերջինի վերա և իւր ձեռքով ծածկեց ժամացոյցի «ցէպօչկան»:

—Ինչկլի հիմի դուն ինչ բանի վրայ էիր, հարցրեց աղա Փարսիղը:

—Գանա ինձ չիս ճանչնա, խօ պապիրոզ չինող էի, դուքանս միջի փողոցումն էր. քանի ջէր ինձմէն պապիրոզ խօ առի, ասաց Միխակը:

—Ջիմ գիդի, միտս չէ. լաւ վուր պապիրոզ չինող խօ, ինչի մէ փաբրիկանտի մօտ չիս գնում ու չիս կանգնում, հարցրեց վաճառականը:

Միխակը պատմեց պատճառները:

—Է լաւ, նրանք վուր չին վիկալի, ասաց աղա Փարսիղը, խօ վունց վիկալնիմ, եա ինչ բանի վրա կանգնեցնիմ:

Միխակը հեռացաւ նեղացած:

—Ամա ինչ իմ ասում, կանչեց նորա յետևից վաճառականը, մէ ամսւայ էգնէն արի. մէ բան իմ վիկալնում, թէ էն գլուխ էկաւ, կուլի քի համա էլ բան ըլի:

Միխակը շարունակեց իւր ճանապարհը, նա սպասում էր այդ պատասխանին, միայն կամենում էր այդ վերջին միջոցն էլ փորձել:

6

Միխակը մեքենայաբար գնում էր դէպի մէյդանը: Այստեղ նորա ուշադրութիւնը իւր վերա դարձրեց Դարչօն: «Էստի սա ինչ է շինում», մըտածեց Միխակը, որը չէր նկատել իւր որդու տանից դուրս գնալը: Միխակը նայում էր Դարչօի յետևից, այս վերջինը գնում էր մէկ լաւ հագուած պարոնի հետ: Մէկ քանի րոպէից յետ Դարչօն իւր ձեռքը տարաւ դէպի պարոնի ջիբը: Միխակը տեսաւ այս շարժումը և քարացած մընաց, բայց այդ դրութիւնը րոպէական էր՝ նա ճըղելով ամբոխը հասաւ Դարչօին, բռնեց նորա չըլնքից և դուրս բերեց մէյդանից:

—Տօ էդ ինչ էիր ուզում անի. գողութին, չիս ամանչում, էն օրը չտեսար, վուր մէ մարթու գողութենի խաթիր բերթը տարան:

—Մամի քաղցած իմ, պատասխանեց Դարչօն:

—Գնա տուն, էլ էդթաւուր բան չանիս, ասաց Միխակը խստութեամբ, խօ ձիզ համա հաց կու բերիմ:

Դարչօն հեռացաւ: Միխակը նայում էր նորա հեռանալուն: Միխակը մտաբերեց երեխայի ասածը. «Մամի քաղցած իմ», նա յետ կանչեց Դարչօին, գրկեց, համբուրեց և հեռացաւ...

7

Տփխիսը ծածկուեցաւ խաւարով: Յետոյ կամաց կամաց, կտրելով իւր ամենօրեայ ճանապարհը, լուսինը դուրս սողաց Մախաթի վերա գտնուող ամպերի միջից և իւր գունաթափ ճառագայթը տարածեց Տփխիսի վերա: Օդը խստակ էր և գիշերը դիւրալի: Այս այն լուսաւոր գիշերներից մէկն էր, որը մտաբերում է մերժուած սիրահարին անհաւատարմի անցեալ փաղաքշական խօսքերը, մեղ-

ժամի պակասութիւններ ունին և մէկ ստու-գագէլէ ընական անմիջիս պատասխանատուեան վրայ այցելու ժամանակ կարգենլը մեծ օգնում է։

Ց. Տէր-Գրիգորեանց

ՆԱՄԱԿ ԳՈՐԻՑ

1873 Թւի դեկտեմբեր ամսին վերջացաւ քաղաքի պատգամաւորների (գլասնիների) ընտրութեան ժամանակը և դեկտեմբերի 10-ին պէտք է նորեր ընտրուէին. Բայց յետաձգեցին մինչև 24-ը, որովհետև պ. Գ. Գուլիշամբարեանց իւր պատգամաւոր (ինչպէս ժամանակ, ինչպէս ասում են, վերցրել է մինչև 25,000 ռ. քաղաքական գանձարանից պարտք։

Ժողովուրդը ասում էր միմեանց թէ «մեր Թռանները էլ չեն կարող ատանում այս պարտքեր»։

Ուստի նշանակեցին 6 մարդ կամիսար, որ պահանջեն նորանից նորա հաշիւները։

Չը գիտեմ որպէս պ. Գ. Գուլիշամբարեանց որտեղից պէտք է ներկայացնէ հաշիւները։ Քաղաքը պարտքի մէջ Թողած է, քաղաքում մէջ մի կարգի գցած բան չկայ. չկայ 5 լապտեր փողոցները լուսաւորելու համար։ Քաղաքիս պատուելի կոյր երկու ուսումնարանք (Հայոց Հոգևոր դպրոց և Ռուսաց էլ Գաւառային) մօտ 250 աշակերտ է ամէն օր գալիս և գնում, բայց վատ եղանակներին այնպէս ցեխ է լինում, որ անկարելի է անցնել. իսկ ուրիշ փողոցներն էլ նորանից լաւ չեն։ Չոր ժամանակը քաղաքը լիքն է Թոզով, այնպէս որ տեղական մտական քամիները լցնում են զրօսնողների աչքերը։

Ուրեմն ոչ փողոցների շինել կայ, ոչ ցեխ սրբելու, ոչ ամառ ժամանակ փողոցները ջրելու և ոչ էլ հարկաւոր տեղեր կամուրջներ շինել։

Գուցէ պարոն Գ. Գուլիշամբարեանցը այդ փողերը մսխել է քաղաքական այգի կամ ռոտոնդայի շինութեան համար։

Նշանակեալ ժամանակը, այս ինքն դեկտեմբերի 28-ին, բոլոր ժողովուրդը հաւաքվում է „Горійское Управленіе“։ Գաւառական նաչալնիկը դարձաւ դէպի ժողովուրդը այս խօսքերով Թէ «ընտրեցէք ձեր սրտի ցանկացած քաղաքապետը»։ Թէպէտ պ. Գ. Գուլիշամբարեանց ցանկանում էր ընտրուել, բայց դարնում է դէպի ժողովուրդը այս խօսքերով՝ «էլ չեմ ցանկանում ձեր քաղաքապետ լինել»։ Ժողովուրդն էլ պատասխանում են յարձակողութեամբ և նորա պակասութիւններ ցոյց տալով «չատ էլ որ ցանկանաս, քեզ ոչ ոք չի ընտրի»։

Քուէարկութիւն սկսուեցաւ և ընտրեցին երկու մարդոց քաղաքապետ մին Սիմէօն Ղուզանեանց, որ նաչալնիկը ցոյց տուեց, Թէ քաղաքին 3000 ռ. օգուտ է տուել և Գրիգոր Զուբալովին. երկու մարդն էլ նոցա կանդիդատ։

Յունվ. 18. 1874. Հայկունի

ՆԱՄԱԿ ՇՈՒՇԻՑ

Ես դպրոցի երգեցողութեան ուսուցիչն եմ արդէն վեց տարի, և երեք կամ չորս տեսուչներ եմ տեսել մինչև Հ. Խորէն վարդապետի գալը. միայն ոչ ոք չէ կարողացել Ղարաբաղու դպրոցի մէջ այսքան կարգ և կանոն մտցնել երկար ժամանակներ, ինչ որ սա երեք ամսի մէջ։

Մինչև այժմ երեք հարիւրի չափ աշակերտների մէջ կար միայն մի վերակացու, այժմ ունի երկու վերակացու և դեռ ևս տեսուչը մտադիր է երրորդ ևս ունենալ։ Մինչև այժմ դպրոցի դասատւութիւնը չարունակ մի ժամ և կէս տեւում էր հնադարեան եղանակով, իսկ այժմ իւրաքանչիւր դասի համար մի ժամ սահմանուեցաւ և աշակերտների հանգստութեան և զբօսնելու համար առանձին ժամանակ է որոշուած ամէն մի դասից յետոյ։

Մինչև այժմ չաբաթը երգեցողութեան մի դաս էր միայն, և միայն երգեցիկ աշակերտներ կգնային եկեղեցի կիւրակէ օրեր. իսկ այժմ չաբաթը երգեցողութեան չորս դաս կայ, և չաբաթ երեկոներին և կիւրակէ օրեր երեք հարիւր աշակերտներ, տեսուչը և բոլոր ուսուցիչները և վերակացուները միասին կարգով եկեղեցի են գնում աղօթելու։ Եւ վերադառնալով դպրոցի մեծ դահլիճը, տեսուչը խրատական բաներ է խօսում բոլոր աշակերտների առաջ։

Այս կարգով եկեղեցի գնալը աւելի ուրախացնում է մեր քաղաքացիներին և աչխոյժ է տալիս ծնողաց, որ նոքա ևս եկեղեցումն են գտնվում։

Աշակերտների առողջութիւնը պահպանելու և կազդուրելու համար մարմնամարզութեան դասեր նշանակեց չաբաթը 2 անգամ և առանձին ուսուցիչ հրաւիրեց։

Մեր դպրոցի մէջ ռուսերէն լեզուն չատ Թոյլ էր. հայրիկը առանձին ուչք դարձրեց ռուսերէնին և հոգում է, որ աշակերտներն որքան կարելի է լաւ սովորեն ռուսերէն լեզուն։

Շաբաթը 6 դաս նշանակեց ամէն դասատանը, իսկ պատրաստականների մէջ 9 դաս։ Առանձին վերակացու կարգեց ռուսերէն խօսելու և որոշեց, որ չաբաթը 3 օր անչուչտ ռուսերէն խօսեն աշակերտներն և երեք օր մաքուր հայերէն։ Տեսուչը կարգաւորել է, որ ուսուցիչները իր մօտ հաւաքվեն մանկավարժական ժողովների։

Մինչև այժմ պրօգրամ ևս չէր տեսած մեր դըպրոցը. իսկ այժմ ամէն ուսուցիչ իւր առարկայից ամէն մի դասատան համար առանձին պրօգրամ է ստացել։

Հնադարեան դասագրքերը Թէ Հայերէն և Թէ Ռուսերէն փոխուեցան առաւել նոր և յարմար դասագրքերի։ 4-դ դասարանը, որ ամենևին աւելորդ էր, փակուեցաւ, և 1 դասարանը, որտեղ նըստած էին 80 աշակերտ, երկու զուգընթաց դասարաններ բաժանվեցան։ Աշակերտների և ուսուցիչների յարաբերութիւնների ձևը աւելի բարեկամական է։

Աշակերտներն եԹէ պակասում են դասերից, վճարում են դրամական տուգանք. ամբողջ օրը բացակայ լինելու համար 5 կոպէկ։ Ուսուցիչներն ևս իւրեանց յօժար կամքով, իւրաքանչիւր բաց Թողած դասի համար վճարում են 50 կ. յօգուտ սահմանուած աշակերտական գանձանակի, որ կառավարում են գանձապետ ընտրուած աշակերտները և որից չահվում են չքաւոր աշակերտները, ստանալով գրքեր, հագուստ և այլն։

Այս 5 կոպէկները այնպիսի ներգործութիւն ունեցան, որ այժմ գրեԹէ այլ ևս չեն պակասում ոչ մի օր աշակերտները, որոնք առաջ չաբաԹներով դպրոցի մէջ չէին երևում։ Նոյն գանձանակը չաբաԹը մի անգամ չրջեցնում են գանձապետ աշակերտները և ընկերներն ինչքան կամենում են ձգում են մէջը։ Մտցված են և մի քանի առանձին կարգեր, որոնք աշակերտներին ինքնակառավարութիւն են սովորեցնում։

Դեկտ. 1-ին 1873. Աղէք. Բաղդասարեան

Պարոն խմբագիր

«Մշակ» լրագրի 50-որդ համարում պ. ԳողԹնեցին Ագուլիսի վերա այլ և այլ տեղեկութիւններ տալուց յետոյ, անցնում է դէպի նորա ուսումնարանները, ուր պարոնը, առանց սանձելու իւր գրիչը, Թոյլ է տալիս իրան անկիրԹ և չահասիրութիւնից միայն գրաւուած անուանել նորա ուսուցիչներին, զուրկ ամենայն ինքնուրոյն աչխատութիւնից և եռանդից։ Մենք ուսուցիչներս, մի այսպիսի տղայական խօսք ծիծաղի կառնէինք, ինչպէս արեցինք «Մեղուի» ԹղԹակից պ. Ջօկին, եԹէ իմանայինք, որ մեզանում չկան և այնպիսի պարզամիտներ, որոնք իւրաքանչիւր տպուած գրութիւն ընդունում են իբրև աւետարանական ճչմարտութիւն։

Թողնելով Պ. ԳողԹնեցու նամակի միւս կէտերը, մենք ահա առաջարկում ենք պարոնին՝ կամ փաստերով հաստատել Ագուլեաց ուսումնարանների ուսուցիչների անկրԹութիւնը և կամ յետ առնել իւր խօսքերը։ Իսկ եԹէ պարոնը մեր այս առաջարկութիւնը լռութեամբ կանցկացնի, ապա մենք հեռու չենք կարծելու, որ նա կամենում է միայն արատաւորել ուրիչների պատիւը։

Ընդունեցէք, պ. խմբագիր, մեր յարգանաց հաւատիքը։

Ուսուցիչք՝ Մեսրովբ քահանայ Փափազեանց։ Նիկողայոս Տէր-Ղևոնդեան։ Ներսէս Սիմէօնեանց։ Ս. Մղիվանեանց։ Ս. Սարգսեան։

Ագուլիս 10 յունվ.

Պարոն խմբագիր

Կարդացի «Մշակ» լրագրի 50 համարում մի «Նամակ Ագուլիսից», որտեղ պատուական «ԳողԹնեցին» Ագուլիսի ուսումնարանների վերա գալով, ասում է՝ «այդպիսի անկիրԹ վարժապետներով և վ ա ր ժ ո ւ հ ի ն ե ր ո վ, որ այժմ նա ունի, չի կարելի յուսալ մի որ և իցէ առաջադիմութեան»։ Ես յատուկ պարտաւորութիւն եմ համարում խնդրել «ԳողԹնեցուն», որ նա բարեհաճի յայտնել իմ պակասութիւնները, որոնցով ես նորա կ ր Թ ե ա լ աչքին երևում եմ անկիրԹ։ Սորանով նա ոչ Թէ միայն վարժուհուս արած կլինի լաւութիւն,—այլ այն սերունդին ևս, որի համար նա այդքան ցաւում է։ Անհամբերութեամբ սպասում եմ՝ կրԹեալ «ԳողԹնեցուց» մի դրական պատասխանի։

10 Յունվարի 1874 Թ. Վարժուհի

Ագուլիս

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ն ե ր ս ի ս ե ա ն դպրոցի կանոնադրութեան 8-որդ յօդվածի զօրութեամբ՝ «Թեմակալ առաջնորդն հայոց Տփխիսայ է առաջին հոգաբարձու դպրոցին, ունելով զիրաւունս հասու լինելոյ ամենայն ներքին և արտաքին հանգամանաց նորին. բ ա յ ց չ ա ռ ն ե լ ո վ ի ն ք ն ի ն զ ո ր և ի ց է տ ն օ ր է ն ո ւ Թ ի ւ ն, դ ա ր ձ ո ւ ց ա ն է զ մ տ ա դ ր ո ւ Թ ի ւ ն Հ ո գ ա բ ա ր ձ ո ւ Թ ե ա ն դ պ ր ո ց ի ն ի ն կ ա տ ե ա լ յ ի ն ք ե ն է ա ռ ա ր կ ա յ ն։»—իսկ մենք հաստատապէս տեղեկացանք որ յունվարի 26-ին նորին սրբազնութիւն, Մակար արքեպիսկոպոսը, ա ռ ն ե լ ո վ ի ն ք ն ի ն տ ն օ ր է ն ո ւ Թ ի ւ ն, առանց տեղեկացնելու հոգաբարձութեանը, որը 15-որդ յօդվածի (նոյն կանօնադր.) հիման վրա «ունի ընդ տեսչութեամբ իւրով զամենայն առարկայս արտաքին և ներքին մասանց դպրոցին»—հաւաքել է Ն ե ր ս ի ս ե ա ն դպրոցի խորհրդարանում ուսումնարանի ուսուցիչներին և վերակացուներին և կազմել է ժողով մի կ ա ր ե ւ ո ր հ ա ր ց ի համար։ Ինչ էր սրբազանի նպատակը, մեզ յայտնի չէ, բայց մեզ յայտնի է այդ ժողովի մէջ քննված կարևոր հարցի բովանդակութիւնը։ Սրբազանը պատուիրեց ուսուցիչներին, չը նայելով որ նոքա չ ո ւ ն ե ն հ ա ս տ ա տ տ ե ս ո ւ չ, կատարել խղճմտաբար և ճչտութեամբ իրանց ուսուցչական պարտաւորութիւնը ուսումնարանում։ Սորանով և վերջացաւ ժողովը։ Մենք մեր կողմից համարձակվում ենք նկատել որ տեսուչ կայ, այն է Ռուբէն Զ ա լ ա լ ե ա ն ց ը, որ հոգաբարձութենից ընտրված է տեսչի պաչտօնակատար, և միԹէ պ. Պետրոս Ս ի մ է օ ն ե ա ն ց ը նոյնպէս տեսչի պաչտօնակատար չէր և նոյնպէս հոգաբարձութենից ընտրված չէր,—ինչի նորին սրբազնութիւնը այն ժամանակ չէր ասում Թէ հաստատ տեսուչ չը կայ...։ Իսկ ինչ կը վերաբերի ուսուցիչներին՝ եԹէ եպիսկոպոսը նկատել է կամ լսել է որ նրանք իրանց պարտաւորութիւն չեն կատարում և այլն, նա դարձեալ Ներսիսեան դպրոցի կ ա ն օ ն ա գ ր ո ւ Թ ե ա ն 8-որդ յօդ. հիման վրա, իրաւունք ունի միայն «չառնելով ինքնին զոր և իցէ տնօրէնութիւն, դ ա ր ձ ո ւ-

---

մէկ ձեռքի սեղմելը և քնքոյշ համբոյրը, որը մոտաբերում է աքսորականին իւր հայրենիքը։ Այնտեղ էլ իւր աքսորանքի մէջ նա տեսնում է խայտառաններ և կանաչով ծածկուած բլուրներ, այնտեղ էլ մի և նոյն լուսինն է, բայց նորա հայրենիքում ուրիչ տեսակ է խաղում լուսնի ճառագայԹը գետի փրփուրների հետ և մի և նոյն ժամանակը նորա խրճԹի դռանը նստած է կամ նորա մայրը, կամ երեխայութեան ընկերուհին և կամ անտէր և միայնակ Թողած անհագին աղքատ ընտանիքը։ Եւ ինչի համար նա էստեղ է ընկել, միԹէ ճ չ մ ա ր ի տ նա աւազակ է...

Միխակը կանգնած էր Մէյդանում։ Յանկարծ սարսափելի ճայԹոցը դղրդեց Տփխիսը։ Միխակը դէպի երկինք բարձրացրեց իւր աչքերը. լուսինը բաւական բարձրացել էր, նա խաւարել էր այն բազմաԹիւ գոյնզգոյն աստղերից, որոնք լքցրել էին օդը և դեռ չհանգած իրանց տեղը ուրիչներին էին Թողնում։

—Կօնսուլօբա կուլլի, մտածեց Միխակը։

Ամբոխի հոսանքը, որը ուղղուած էր դէպի Թամամչովի քարւասլէն, Միխակին էլ տարաւ իւր հետ։ Ճանապարհին նա լսեց հետևեալ խօսքերը.

—Տօ կունձօ, ասում էին Շահն էկել է։

—Հա, տօ, ասում էին Թուրքացիլ է ու Մահմէդի օրէնքն է բռնի։

—Չէ կօնսուլօբա չէ էլի, էս Շահի համա կուլլի էս չուչխունէքը, մտածեց Միխակը։

Նա հասաւ Քամոյենց եկեղեցուն։ Պալատը լուսաւորուած էր, փոխարքայի այգիի մէջ մուզիկա էր ածվում և ջուխտ ջուխտ տղայ և աղջիկ անց ու դարձ էին անում։ Տփխիսի բոլոր բնակիչները պալատի առաջն էին։

Միխակը անց կացաւ ամբոխի միջով։ Երբ բաւական հեռացաւ, նորա ուչադրութիւնը գրաւեց մէկ պապիրոզի մագազին։ Միխակը այդ գրպակը էլի տեսել էր, միայն այն փոփոխութիւնները, որոնց նա ենԹարկուել էր, Միխակի վերա ծանր տպաւորութիւն ունեցան։

Պատուհանների և դռան մէջ դցուած էին ահագին մէկ բոյի չուչէք, դազգէն ու չկափները կակալից էին չինած և դէմ առ դէմ դռանը ժամացոյց, վերջապէս երկու հատ բազկաԹոռները, յօմբօանի սեղանը, իւր վերայի ջրով լի գրաֆինով և բաժակով, ահագին հայելին, չկափների մէջ դարսած ոսկեզօծ պապիրոզնիցէքը, մուչտուկները և գեղեցիկ զանազան բանդիրօլ կպցրած պաչկեբով պապիրոզները Թամամեցնում էին մ ա գ ա զ ի ն ի գեղեցկուԹիւնը։

—Էստի մուկ, էստի մուկ. սրանք վօնց են սարքի իրանց դուքանը ու էս իմ աչխատանքով չեմ կանացի հաց ճարի. սրանք վօնց են սարքի իրանց դուքանը, ու իմ վուրԹին, իմ ուԹ տարեկան երէխէն հացի խաԹիր պիտի գուզուԹին անէ. չէ, Դարչօ, ուփրօ լաւ է էս մեռնիմ, քան Թէ քու գուզուԹինը տեսնիմ։

8

Մէկ քանի ժամանակից յետ մենք տեսնում ենք Միխակին Թածմինդի Թաղում մէկ հարուստ տան առաջ կանգնած։ Տան պադեզդի դուռը պատահաբար բաց է մնացել։ Միխակը կանգնել է այդ դռան առաջը և իւր աչքերը ցցել նորա վերա։ Քրտինքը վազում է նորա երեսի վերա, նա մեքենայաբար ներս է մտնում և բարձրանում է սանդխտի վերա։ Յանկարծ նա կանգնեց. «էս ինչ եմ անում, մտածեց նա, ծըմ տուն իմ գնում, ինչի... գուզուԹենի. չէ ուփրօ լաւ է, վուր դիփ մէտի մեռնինք», նա չտապով յետ է դառնում, բայց քուչից լսում է ձայներ և չէ համարձակվում դուրս գնալ։ Ձայները մօտենում են։ Խօսողները դռան առաջն են կանգնում։ Միխակը չունչը պահում է և անչարժ մնում է դռան մօտ և լսում է։

—Տօ ասում իմ, մէ գիչիր բի ու եարսուն Թումման կուտամ, ասում է առաջին ձայնը։

—Չէ անում, աղա, ասում է միւս ձայնը։

—Տօ մէ գիչեր, իժում եարսուն Թումնով լաւ բաժինք կու չինիք ու մարԹու կուտաք։

«Մէ գիշեր ու եարսուն Թուման, եարսուն Թուման, մտածեց Միխակը, եարսուն Թուման, կրկնեց նա, ու Դարչօն գուզուԹին անէ, երէխէքս քաղցած ին...»

Միխակը այլ ևս չէ լսում դրսի խօսակցութիւնը, նորա առաջ կանգնած է իւր քաղցած և տխուր կինը, նա մտաբերում է իւր մէկ անգամ համեստ, բայց երջանիկ ընտանեկան կեանքը, նա մտաբերում է իւր կնոջ վառվռուն աչքերը, հիմա նոքա վշտից խոռը ընկել են. նա տեսնում է Դարչօին ձեռը ուրիչի ջիբը տանելիս, լսում է նորա ասած՝ «քաղցած իմ, մամի» և ուղղակի բարձրանում է սանդխտի վերայով։ Միխակը անցնում է սենեակներից մէկը, միւսում նա տեսնում է արծաԹեղէնով լի չկափը, բայց ձախ կողմը դուռը կիսաբաց է և այնտեղից քնքոյչ—հրամայողական կանացի ձայն է լսվում։ Միխակը յանկարծ ընկնում է չկափի վերա, կոտրում է չուչան և առնում է երծըԹեղէնը։

Այս աղմուկից չփոԹուած, դուրս են Թափում ծառան և աղախինը, առաջինը յարձակվում է Միխակի վերա և բռնում, իսկ միւսը «օտկեցէք» կանչելով, դուրս է ընկնում սենեակից։

—Էստի դուն ինչ էս չինում, էդ երծըԹեղէնը ուր էս տանում, հայ տօ զուռ, ասաց ծառան բռնելով Միխակին։

—Թող, բռնէ քու երծըԹեղէնը, էս էլ չըմ գիդի ինչի էկայ, Թող գնամ։

—Չըս գիդի ինչի էս էկի, Թողնիմ, քու հօրն օղորմի։

—Տօ Թող, օղլուչաղս միխկ է։

—Չէ գնանք պօլիցիէն։

—Թող ասումիմ, ասաց Թափ գալով Միխակը։

—Չըմ Թողնի, ասաց ծառան և նորից բռնեց Միխակին։

—Չըս Թողնի, այ Թէ չըս Թողնի, ասաց Միխակը, բարձրացրեց իւր ձեռքը և պինդ խփեց ծառայի սրտին։

Այս վերջինը ընկաւ անչունչ։ Միխակը ուզում էր փախչել, բայց խոկոյն եկան աղախնի կանչած մարդիքը և «հայ տօ մարդասպան» ասելով, կապեցին և տարան...

Երեք օրից յետ Միխակը արեստանտի չորը հագին, գլուխը ուսի կողմը ծռած, երկու զինուորականների միջով, անց էր կենում սամօժնի առաջը։ Երբ նա հաւասարվեցաւ Ջիգիտովի բաղին, որտեղից երևում էր բերդը, նա բարձրացրեց գլուխը, տեսաւ իւր ապագայ, տխուր բնակարանը, կանգնեց մէկ րոպէ և այս խաղը ասաց.

Գէնա եաղ օղլի, նէյլիմ,
Դարդմ իւղ օղլի, նէյլիմ
Աւփարդյան էսմազս
Սաբաբ քիմ օղլի, նէյլիմ։

Իսկ Մային իւր երեխաներով, սիրելի կարԹացողուհի, սպասում է, որ դու պարզես քո ողորմած ձեռքը դէպի նոցա, բացի քեզանից, նա ուրիչ յոյս չունի...

Ց. Տէր-Գրիգորեանց

ցանել զմտագրութիւն հողաբարձութեան զպրոցին ի նկատեալ յինքենէ առարկային։»

***

Այս տարի «Մշակի» առաջին համարը հրատարակելու ժամանակ, մենք ունէինք 315 բաժանորդ, երրորդ համարը հրատարակելու օրը (յունվ. 24-ին) 506 բաժանորդ,—իսկ այսօր «Մշակը» ունի 526 բաժանորդ։

***

Ընթերցողի ուշադրութիւն ենք դարձնում վերջին երեսի վրա տպված «Դպրոց» անունով նոր ամսագրի յայտարարութեանը։ Ցանկանում ենք ամեն աջողութիւն երիտասարդ խմբագրին։

***

„Московск. Вѣд." լրագրի Լոնդոնի Նամակագիրը անցեալ դեկտեմբերի 31-ից հաղորդում է, որ 1874 թւի մայիսին պէտք է դուրս գայ մէկ գիրք The Russian Power (Ռուսաց պետութիւն) վերնագրով, որի հեղինակն է պ. Աշտօն Վենտվորդ Դիլկ։ Այդ գրքի Նպատակն է՝ Նկարագրել Ռուսաստանի քաղաքական դրութիւնը, մանաւանդ Նորա յարաբերութիւնները հպատակ ազգերի հետ։ Նամակագիրը լսում է, որ գրքի հեղինակը երեք տարի ապրել է Ռուսաստանում, ըստ մեծի մասին Միջին Ասիայի ռուսաց երկիրներում, Կովկասում (?) և Սիբիրիայում։

***

Երկուշաբթի օրը, յունվարի 28-ին հայ-դերասանական խումբը Ներկայացրեց Թիֆլիսի մեծ թատրոնում, պ. Գուստաֆ Քալանթարեանցի Նոր պիէսան „Քաղքի Աղաթ", կոմէդիա հինգ գործողութեամբ և ինն պատկերով։ Այդ պիէսի մասին մենք կաշխատենք ուրիշ անգամ խօսել, միայն այժմ կասենք, որ չատ ցանկալի էր որ այդ գրվածքը երկրորդ անգամ տրվէր։ Առաջին անգամ մի Նոր գրվածք տալու ժամանակ, Նրա ամբողջութեան մասին չատ դժուար է դատել, երբ երկրորդական հանգամանքները խանգարում են Նրա ընդհանուր տպաւորութեանը։ Պ. Քալանթարեանցի պիէսան, որքան և պակասութիւններ ունենար, այն տեսակ պիէսաներից է որ բոլոր գործողութիւնները պիտի չուտ անցնին, դանդաղութիւն չը լինի պատկերների և դեկորացիաների փոփոխութեան մէջ, խօսակցութիւնները չուտ պիտի միմեանց հետևեն։ Մենք ցանկանայինք Նորից տեսնել այդ գրվածքը, որ կարողանայինք համարձակ ասել... համոզվել արդեօք պիէսան թէ ինքն ներկայացումն պիտի մեղադրենք քանի մի պակասութիւնների համար։ Մէկ բան հաստատ է, որ հասկացաւ թէ չը հասկացաւ, հաւանեց թէ չը հաւանեց հասարակութիւնը,—բայց ներկայացման ժամանակ չենք կարծում թէ ոչմին ձանձրութիւն զգած լինէր։ Բեմը գրաւեց ամենքին իր կենդանի և բազմակողմանի երևոյթներով։

***

Այսօր, հինգշաբթի օրը, յունվարի 31-ին) Թիֆլիսի մեծ թատրոնում պիտի լինի վրացերէն Ներկայացումն։ Կը խաղան պ. Անտոնովի «Հինգ կանանց մարդը» և պ. Ջավչավաձէի ժողովրդական կեանքից պատկերները։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ՖՐԱՆՍԻԱ

Ֆրանս-գերմանական պատերազմից առաջ Նապոլէօն III-ը յայտնեց թէ Ֆրանսիայի զօրքը կրթութեան գործը պիտի պաշտպանէ Գերմանիայում, թէ Ֆրանսիայի դրօշակը, ինչպէս առաջ, յեղափոխութիւնն է նշանակում։ Այսպիսի վճռողական րոպէում կայսր Նապոլէօնը աշխատում էր յարուցանել Ֆրանսիական ժողովրդի մէջ այն հին, ազգային ոգին, որ տասն և ութ տարի շարունակ նա ինքն էր ճնշում.... Այսպիսի վճռողական րոպէում նա ստիպված էր խոստովանել թէ Ֆրանսիայի բոլոր պատմութեան առաջնորդող գաղափարը, Նրա ազգային ձգտումների և ջանքերի արտայայտութիւնը,—յեղափոխութիւնն էր։

Նապոլէօնը միայն այն ժամանակ կրկին յիշեց թէ նա ինքն էլ պարտական էր իր գահով յեղափոխութեանը։

Եւ ճշմարիտ, Ֆրանսիայի ամբողջ պատմութեան ընթացքը ներկայացնում է մեզ անընդհատ յաջորդող յեղափոխութեանց պատկերը։ Եւ այդ բոլոր շարժումները մտում են ապարդիւն՝ յեղափոխութիւն անելուց յետոյ, Ֆրանսիան դարձեալ ընկնում էր նոյն դրութեան մէջ և գուցէ աւելի սաստիկ բռնաւորութեան էր ենթարկվում, քան թէ առաջ.... Ցաւալի է, երբ այն ազգը, որ կարծում է իրան մարդկութեան կրթութեան առաջնորդող, ստիպված է խոստովանել, թէ իր պատմական ընթացքի, իր հասարակական կեանքի վերջին խօսքը՝ յեղափոխութիւնն է։

Ֆրանսիան կարծում է որ յեղափոխութեան միջոցով նա ձգտում է դէպի ազատութիւնը։

Բայց ինչ է նշանակում ազատութիւն բառը։ Արդեօ՞ք սա բարոյական գաղափար է միայն, կամ նմանապէս տնտեսական։ Կամայականութիւն է սա, կամ իրաւունք։ Միակողմանի, կոպիտ զօրութիւն, կամ հաւասարակշռութիւն։

Եթէ ազատութեան բառով կատարեալ կամայականութիւն հասկանանք, այն ժամանակ յափշտակել, սպանել, ճնշել և այլն սրան նման գործողութիւնները՝ ազատութեան արտայայտութիւն կը համարվին։ Բայց այսպիսի գործողութիւնը ազատութիւն է միայն մէկի համար, այսինքն յափշտակողի, ճնշողի, սպանողի համար,—իսկ յափշտակվածի, ճնշվածի, սպանվածի համար՝ ստրկութիւն է կամ մահ.... ուրեմն ազատութիւն չէ։

Ազատութիւնը համարվում է միայն այն գործողութիւն, որ մէկին իրաւունք տալով ազատ գործելու, մի և նոյն ժամանակ նրա հակառակորդից էլ չէ խլում ազատ գործելու իրաւունքը։

Ուրեմն ազատութիւնը հաւասարակշռութիւն է։

Առնենք մի քանի թէ տնտեսական թէ բարոյական օրինակներ։

Ա. մի ապրանքի համար պահանջում է 50 րուբ., Բ. առաջարկում է նոյն ապրանքի համար 40 րուբլ, վերջապէս Ա. համաձայնվում է պակասեցնել սկզբից պահանջած գինը 5 րուբլով, իսկ Բ. իր առաջարկված գնու վրա աւելացնում է 5 րուբլ, և առնում է ապրանք 45 րուբլով։ Առնողի և ծախողի մէջ յարաբերութիւնը՝ ազատ յարաբերութիւն է, որովհետև երկուսի ազատութիւնը հաւասարակշռվում է այս դէպքում 45 թւանշանով։ Ա-ի ազատութիւնը հաւասար է 50—5, իսկ Բ-ին հաւասար է 40+5

Ուրիշ օրինակ՝ կառավարութեանից նշանակվում է և սահմանվում է ցորենի գինը։ Բայց այս գինը վաճառանոցի գինը չէ։ Ինչպէ՞ս պիտի սահմանվի վաճառանոցի այն գինը, որ հետևանք պիտի լինի առևտրական ազատ յարաբերութիւնների։ Այս պատ, վաճառանոցի գինը գոյանում է երբ ցորենի զանազան գնիչը՝ ա. բ. գ. դ. և այլն, մէկ մէկին հաւասարակշռելով, միմեանց մրցութիւն անելով, հաստատում են մի միջակ գին, որ հետևանք է լինում՝ ցորենի քանակութեան և առնողների պահանջի համեմատութեան։

Ինչ է՞ մտքի ազատութիւնը։ Ինչպէ՞ս պիտի հաստատվի արձակ (absolu) ճշմարտութիւնը։ Ճշմարտութիւնը կարող է լինել անհատական, անձնական,—և այսպիսի ճշմարտութիւնը համապատասխանելով անհատի համոզմունքին, միշտ տարբերվում է միւսած անձնական ճշմարտութիւններից,—ուրեմն ճշմարտութիւնն էլ, մտքի ազատութիւնն էլ, նոյնպէս ցորենի, կամ այլ ապրանքի գնու կազմվելու պէս, պիտի լուրգանից զանազան, տարբեր, ազատ, ծայրայեղ, անհատական կարծիքների և համոզմունքների խառնուրդից, մրցութեանից....

Ազատութիւնը քաղաքական կեանքի մէջ նմանապէս հաւասարակշռութիւն է։ Եթէ մի պետութեան մէջ իշխում է մի քաղաքական կուսակցութիւն միայն, այն ժամանակ ժողովրդի քաղաքական կեանքը միակողմանի կը լինի. ինչքան որ կը զարգանան, կը բազմանան քաղաքական զանազան կուսակցութիւնները,—այնքան հաստատ կը լինի ժողովրդին քաղաքական ազատութիւնը։

Համայնքի ազատութիւնը նշանակում է հասարակութեան (տեղական) օգուտների, իրաւունքների և ամբողջ պետութեան իրաւունքների մէջ հաւասարակշռութիւնը։ Բայց ուրիշ կողմից համայնքի ոյժը չը պիտի ճնշէ առանձին անհատի (համայնքի անդամի) վրա։

Ազատութիւնը փոխադարձ հաւասարակշռութիւն է։ Եթէ քաղաքական կեանքի մէջ անհատը կուրօրէն հպատակում է հասարակութեան,—չը կայ ազատութիւն։ Եթէ հասարակութիւնը կուրօրէն հըպատակում է անհատին,—նոյնպէս չը կայ ազատութիւն։

Եթէ ազատութիւնը հասարակական և տնտեսական գաղափար է—Նրան հասնել կարելի է միայն մշակելով տնտեսական և հասարակական յարաբերութիւնները։

Ազատութիւնը՝ բոլոր հասարակական և տնտեսական գործիչների փոխադարձ հաւասարակշռութիւնն է։

Հասարակական բոլոր գործիչները և ոյժերը զարգացնելու և մշակելու համար, հարկաւոր է երկար, անընդհատ, անդադար աշխատանքը։

Ինչպէս որ առանձին անհատը գիտութեան է հասնում անդադար, երկար աշխատելով, մի և նոյն կերպով հասարակութիւնը պիտի հասնէ ազատութեանը։

Կան ցեղեր (օրինակ գերմանական ցեղերը) որք չեն հաւատում այն սկզբին, որ պատմութեան մէջ յանկարծակի հարուածներով է գործում։ Այսպիսի երևոյթները պատահելով, միշտ վնասակար են, որովհետև Նոքա ընդդէմ են անընդհատ, անդադար առաջադիմութեանը։

Յեղափոխութիւնը անդադար զարգացումն չէ, այլ հարուած է։

Ազատութիւնը չէ հերքում հակառակորդի իրաւունքը, իսկ յեղափոխութիւնը, յարձակվելով բռնաւորութեան դէմ, ինքն ևս բռնաւորութեան զէնքով է կռւում, որովհետև աշխատում է հակառակորդի զօրութիւնը, կոպիտ ոյժով, զօրով, բռնի ոչնչացնել.... Բռնաւորութիւնը կոպիտ զօրութիւն է, բայց և յեղափոխութիւնը կոպիտ զօրութիւն է.... Բռնաւորութիւնը մոլեռանդութիւն է,—բայց և յեղափոխութիւնը մոլեռանդութիւն է....

Ազատութիւնը նման է գիտութեանը, որովհետև անդադար մշակվելով, կատարելագործվելով, ինքն իրան քննելով, ինքն իր պակասութիւնները գտնելով, ձգտելով դէպի կատարելագործութիւն, արդիւնաբերելով անդադար նոր գաղափարներ, և ծնելով նոր հիմնարկութիւններ,—նա գիտութեան պէս, երբեք իրան անսխալական չէ համարում....

Յեղափոխութիւնը ընդհակառակն, իսկ այն պատճառով որ նա յեղափոխութիւն է, որ նա հերքում է շարունակ աշխատանքը, անընդհատ գործունէութիւնը, այլ հարուածներով է ապրում և ուրեմն հերքում է առաջադիմութիւնը, որ անընդհատ, խաղաղ զարգացումն է և ոչ զարգացումն հարուածների միջոցով,—յեղափոխութիւնը անսխալութեան կուսակից է։ *)

Ուրեմն ազատութիւնը և յեղափոխութիւնը երկու հակառակ սկզբունքներ են, միմեանց հակասող գաղափարներ են։

*) Ուշադրութեան արժանի է այն բանը, որ կաթոլիկ եկեղեցին, որ միշտ հակումն ունէր դէպի մտաւոր բռնաւորութիւնը, դէպի անսխալութիւնը, պատմութեան չատ դէպքերում ևս ապացուցեց որ նրա սիրած միջոցը յեղափոխութիւնն է։

Գերմանիան ներկայացնում է այս ազատ տարրը, այն տարրը, որ անընդհատ, անդադար աշխատանքով, բազմակողմանի ինքնաքննութեամբ ձգտում է դէպի ազատութիւնը....

Ֆրանսիան, ընդհակառակն միշտ ներկայացնում էր յեղափոխութեան սկիզբը, և դժբաղդաբար մինչև այժմ չը հրաժարվեցաւ այս հնացած սկզբից և չը սեփականացրեց իրան մի նոր, աւելի ժամանակակից գաղափար....

Առաջին սկզբի հետևողները՝ գերմանական ցեղերն են.... երկրորդի կուսակիցները՝ ռոմանական ցեղերն են։

ՆԱՄԱԿ ԲԵՐԼԻՆԻՑ

Քաղաքական չրջանների մտածմունքները և հոգսերը այժմ ի հարկէ կենդրոնացրած են Րայխստագի բացման վերա և դորա համար եղող ընտրութիւնների վերա։

Մանաւանդ անհամբերութեամբ սպասում են Րայխստագի բացմանը, որովհետև այս Նորա սեսսիային պէտք է Ներկայացվեն չատ և չատ նշանաւոր օրէնքների առաջարկութիւններ, ինչպէս ամենեցունց հետաքրքրող անցած տարվայ մայիսին հրատարակած կրօնական օրէնքի աւելվածները։

Ընտրութիւնները չատ տեղ կատարվեցան արդէն, բայց ճիշդ թւերով դեռ ևս յայտնի չէ որքան Ներկայացուցիչներ կունենայ ամեն մէկ կուսակցութիւն։ Բերլինը հինգ ընտրողական չրջաններում ընտրել է առաջադէմ կուսակցութեան Ներկայացուցիչներ, այնպէս որ գրաֆ Մօլտկէ մինչև անգամ քուէների չատ աննշան քանակութիւն է ստացել։ Ուրիչ տեղերում, ինչպէս առայժմ երևում է, ընտրվածների մեծ մասը կրկին կը պատկանի առաջադիմական կուսակցութեանը, սօցիալ-ռամկապետականներին և Նացիօնալ-լիբերալներին, մինչ որ կղերական և պահպանողական կուսակցութիւնները չատ թոյլ կը լինին։ Մի ուրախալի երևոյթ է, որ այս ընտրողութիւնների ժամանակ չատ տեղ, ուր որ առաջ ընտրված էին լինում կենդրոնի (անդրալերնային և պահպանողական) անդամներ, այժմ ընտրվում են ազատամիտ կուսակցութիւնների և մինչև անգամ մշակների կուսակցութեան Ներկայացուցիչներ։

Էլզասի և Լօթարինգիայի մէջ նոյնպէս սկսել են ընտրութիւնները։ Մշակների մի բազմաթիւ ժողով, որ յունվարի 11-ին հաւաքվեցաւ Ստրազբուրգի մէջ, առաջարկեց իբրև իր կանդիդատ Բէբէլին և բողոքեց Լաութի (առաջվայ Ստրասբուրգի քաղաքագլուխ) կանդիդատ առաջարկելու դէմ։ Կայսրութեան Նոր Նահանգների ընտրութիւնների արդիւնքը մանաւանդ այն պատճառով հետաքրքիր կը լինի, որովհետև նա կը ցոյց տայ ինչպիսի ոգի է տիրապետում այնտեղ։ Եւ „[illegible] Ztg." բոլորովին իրաւացի է, եթէ խրատ է տալիս կառավարութեանը չը ներգործել ընտրութիւնների վերա, որի հետևանքը կարող էր ի հարկէ լինել, որ քուէների մեծ բազմութիւնը կը ստանար գերմանական կուսակցութեան պատկանող մի անձն, բայց այն ժամանակ այդ չի լինիլ երկրի ցանկութեան և ձգտումների արտայայտութիւնը։

Նորերումս կազմվեցաւ գրողների մի մասնաժողով, որ հրատարակել է թէ դիտաւորութիւն ունի ներկայացնել Րայխստագին մի խնդիրք, որի նպատակն է յառաջն առնել այն վնասներին, որ նոքա կրում են, որ առանց նոցա թոյլտուութեան նոցա գրվածները ամբողջութեամբ տպվում են Հօլլանդիայումը։

Ձեր ընթերցողներին յայտնի կը լինի, որ Գերմանիան, ինչպէս Եւրոպայի երկիրների մեծ մասը, ուրիշ տէրութիւնների հետ պայմաններ ունի կապած տպագրական սեփականութեան վերաբերութեամբ, որի զօրութեամբ մի գրվածք պատկանում է կամ հրատարակողին, որի վերա նա ծախված է եղել, կամ հրատարակողին և հեղինակին։ Առաջին հանգամանքում հրատարակողը իրաւունք ունի տպագրել տալ այնքան տպագրութիւններ, որքան կը ցանկանայ, երկրորդ դէպքումը նա ամեն նոր տպագրութիւնը պատրաստելով պէտք է վաղօրօք հեղինակի հետ պայմաններ կապի։

Տպագրական սեփականութիւն ունեցողը նմանապէս բոլորովին ապահոված է և այն դէպքումը, երբ նորա սեփականութիւնը պէտք է մի օտար լեզւով թարգմանվի։ Թարգմանիչը նմանապէս պէտք է հեղինակի կամ նորա հրատարակողի հետ պայմաններ կապի։

Համազգային այս օրէնքները ի հարկէ այն նըպատակ ունեին միայն, որ ապահովեն հեղինակնե-

րին, թէ քնարի կամարական հրատարակութիւ-
նից, թէ դորա թարգմանութեան:

Այսպիսի պայմանների գեա չը կային Գերմա-
նիայի և Հոլլանդիայի մէջ և այս պատճառով Հոլլանդիայում, [illegible] առաջ լինում էր [illegible] [illegible] հրատարակուած էին նորա գրուածները [illegible] [illegible] ազգային [illegible] մասին [illegible] [illegible] հասարակութեան առաջին [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] մի [illegible] հրատարակութեան [illegible] [illegible] [illegible] և [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]:

Այսօր ձեռք բերի մի վիճակագրական նա-
մակագրութիւն [illegible]: Այս քաղաքը 1866 թվին 84,167 բնակիչ ունէր, [illegible] 640 [illegible] [illegible] և 11,399 [illegible] [illegible] 12,039 [illegible] 100,000-ը [illegible] 8364 [illegible]:

Բաւ. 14-ին   Ֆրիդրիխ Միւլեր

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ամսու կէսը պ. Րաֆֆիի «փունջի» առաջին հատորն, որը պարունակում է իւր մէջ հեղինակի զանազան չափաբերական բանաստեղծութիւն-ները: Ամբողջ գիրքը բաղկացած է 10 ութածալ թերթից այսինքն 320 երեսից, տպուած է գեղե-ցիկ անգլիական թղթի վերա. մի հատորի գինն է կանխիկ առնողների համար 1-րուբլ 50 կոպ. բա-ժանորդ լինել ցանկացողները կարող են ուղղակի դառնալ „Մշակի" խմբագրութեանը

***

«Փունջի» երկրորդ հատորն պարունակում է իւր մէջ պ. Րաֆֆիի զանազան վիպասանութիւնները, լոյս կընծայուի փետրվարի վերջին, առաջի հա-տորի դիրքն ունի, գինը մի և նոյնն է կանխիկ վը-ճարողների համար: Բաժանորդ լինել ցանկացող-ները նոյնպէս կարող են դիմել „Մշակի" խմբա-գրութեանը:

***

Նորերումս իտալացի մի քանի ակադեմիանե-րից նշանակվեցաւ մի մասնաժողով որին յանձն-վեցաւ Ֆրանչէսկօ Պետրարկայի սգաւարակը քնը-նել և դորա համար բացվեցաւ բանաստեղծի գե-րեզմանը. Նա կրկին փակվեցաւ հետազօտութիւն-ների վերջանալուն պէս:

***

Բերլինի ակադեմեան իբրև նոր անդամներ ըն-դունեց պրոֆեսսոր Րուդոլֆ Ֆիրխօվին և դոկ-տոր Սիմէնսին:

***

Մեզ գրում են Ղ...ից: Այստեղ „Մշակ" լրա-գիր ստանում են այս տարի 8 օրինակ, „Դա-տիարակ" 1 օրինակ, „Արարատ" 5 օրին., „Մե-ղու Հայաստանի" 2 օրինակ, որոց մինը կամաւ է, իսկ միւսը ակամայ:

***

Մէկ քաղաքի ժողովրդականներից մինը, այն վիճակի առաջնորդարանի կօնսիստօրիայի դուռը իր գործի համար (այն է իր որդու համար ծնըն-դականն ստանալու) քանիցս անդադար գնալով գա-լով, արդէն վերջին ծայրը յուսահատութեան հա-սած լինելով, վերջապէս պատահում է կօնսիս-տօրիայի գլխաւոր անդամներից մինին և ասում „տէր հայր, մինչև երբ մենք ձեր ձեռքին էսպէս գնալով գալով չարչարվենք ու մաշուենք... խըղճ-մտանք էլ չը մնաց մի վճռական պատասխան էլ տուէք, որ մենք էլ հանգիստ լինենք, դուք էլ"... „Այ, օրհնեալ հոգի, պատասխանում է տէր հայրը, դեռ էդքան վախտ չես իմանում, որ մինչև ան-ւըն սափօն չը քսես, ակը չի գլորի ու սէլն էլ առաջ չի գնայ..." Ասում են որ մարդը հասկա-ցաւ տէր հօր խօսքերը, կատարեց նրա պահանջը.. և այնուհետև գործը արագութեամբ սկսեց առաջ ընթանալ...

Խորէն քահանայ (Յովհաննէս) Միրզաբէգեանցը յայտնում է, որ արդէն պատրաստ է իւր յօրինած նոր մետոդով աշխարհաբառ հարուստ „Այբբենա-րան և ընթերցարանը" ծխական և գիւղական ու-սումնարանների համար: Գինն է

Հատով գնողներին . . . . . . 30 կոպ.
իսկ գումարով. . . . . 25 կոպ.

Վաճառվում է՝ 1. հեղինակի մօտ: 2. Մարդա-սիրական ընկերութեան գրադարանում: 3. պա-րոն Աստուածատուր Թաւրիզեանցի կանտօրում ծովի ափում: 4. պարոն Յարութիւն Մատա-թեանցի օթաղում:

Հեղինակի հասցէն այսպէս գրել՝ Խորէն քահա-նայ Միրզաբեգեանց:

ի Բագու.

1 (3)

Արծրունու տանը, Դվօրցօվի փողոցում, ծախվում են ամենակատարելագործված ԿԱ-ՐԵԼՈՒ ՄԱՇԻՆԱՆԵՐԸ, Ալմինայ և Սարգը-սեանի Փաբրիկայից: Այդ մաշինաները ծախ-վում են Փաբրիկայի գնով, և կան զանազան տեսակներ՝ կօշկակարի, դերձակի, բարակ շորեր կարելու, ձեռա-գործի և այլն: Ընդոցին պարտաւորվում ենք ձրի սովորեցնել: Խանութը գտնվում է Արծրունու տանը, Դվօրցօվի փողոցում № 164 և 165

3 (5)

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ „ԴՊՐՈՑ"

Թոյլտուութեամբ քաղաքական իշխանու-թեան կսկսի ներկայ 1874 թուականի սկզբից հրատարակել Վաղարշապատում Ս. Գա-յանէի վանքի վանահօր՝ Վահան վարդապետ Բաստամեանցի խմբագրութեամբ Մանկավար-ժական ամսագիր Դպրոց վերնագրով: Դըպ-րոցի նպատակը կ'լինի ջանալ՝ իւր կարողու-թեան չափ ձեռնտու լինել ազգային դպրոց-ների յառաջդիմութեան: Դպրոցը կ'բա-ժանուի երկու բոլորովին զանազան մասներ, Առաջին Մասն—մանկավարժական առաջնորդ վարժապետների, տեսուչների և հոգաբարձու-ների համար, Երկրորդ Մասն—ընթերցարան աշակերտների համար: Առաջին Մասն կ'բո-վանդակէ իւր մէջ՝ 1) Մանկավարժական խոր-հրդածութիւններ, 2) Քննութիւն դպրոցա-կան կանոնադրութիւնների, դասագրքերի և առհասարակ մանկավարժական շարադրու-թիւնների, 3) Տեղութեան և ազգային հո-գևոր իշխանութեան կարգադրութիւններ ազ-գային ուսումնարաններին վերաբերմամբ, 4) Պատմական և վիճակագրական տեղեկութիւն-ներ հայոց, ռուսաց և օտարազգի դպրոցների մասին, 5) Հաշիւներ և յայտարարութիւններ ազգային ուսումնարանների վարչութիւնների կողմից: Երկրորդ Մասն կ'բովանդակէ իւր մէջ՝ 1) Քաղուածներ ազգային եկեղեցական պատ-մութիւնից, 2) Քաղուածներ հայոց, ռուսաց և ընդհանուր պատմութիւնից, 3) Համառօտ տեղեկութիւններ բնական (Ֆիզիքական) և ընդհանուր քաղաքական աշխարհագրութիւ-նից, 4) Մասնաւոր տեղեկութիւններ բնական գիտութեան ամեն ճիւղերից, 5) Համառօտ քաղուածներ զանազան երկրում կատարած ճանապարհորդութիւններից, 6) Համառօտ կենսագրութիւններ երևելի մարդիկների, 7) Համառօտ հատուածներ ազգային ընտիր շա-րադրութիւններից հին (գրոց) և նոր (աշ-խարհիկ) ոճով, 8) Մանկական վէպեր, ոտա-նաւորներ, առակներ և այլն:

Դպրոցի երկու մասները միաւորուած կը լինեն միևնոյն տետրակների մէջ, դուրս գալով իւրաքանչիւր ամսում մի տետրակ հինգ և երբեմն աւելի տպագրած թերթից, նաև եր-բեմն պատկերազարդ՝ եթէ նիւթաւոր միջոց-ները կ'ներեն այս:

Դպրոցի տարեկան գինն է ճանապարհա-ծախքով միասին՝ կանխիկ վճարելը 1) Ռու-սաստանում վեց րուբլի, 2) Տաճկաստանում և Պարսկաստանում եօթն րուբլ. բաժանոր-դագրութիւնն ընդունվում է միմիայն Դըպ-րոցի խմբագրատանը, որոյ հասցէն է՝ Վա-ղարշապատ (կամ Էջմիածին), Ս. Գայանէի վանք, խմբագրութեան Դպրոցի, կամ՝ Въ Вагаршапатъ (или въ Эчміадзинъ), въ Монастырь св. Гаяне́, въ редакцію журнала Дпроцъ.

Ծանօթութիւն 1. Որովհետև ինչ ինչ պատճառներով ուշացաւ այս յայտարարու-թիւնը, ուստի Դպրոցի առաջին և երկրորդ համարները կ'հրատարակուին միասին փետրուա-րի վերջերում:

Ծանօթութիւն 2. Դպրոցի խմբագրու-թիւնը խնդրում է չխառնել սորան Արա-րատի խմբագրութեան հետ բաժանորդագներ կամ յօդուածներ ուղարկելու կողմից և դո-րանով չ'պատճառել զանազան դժուարութիւն-ներ երկու խմբագրութեան ևս:

16 յունվ. 1874 ամի
Վաղարշապատ,
Ս. Գայանէի վանք:

Խմբագիր—հրատարակիչ Վահան վարդապետ Բաստամեանց, վանահայր Ս. Գայիանէի վանքի:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Продается за 8 т. р. домъ съ мѣстомъ для построекъ, находящійся близъ Головинскаго проспекта и приносящій 10% ежегоднаго доходу (Уплата можетъ быть произведена въ теченіе трехъ лѣтъ).—Узнать въ редакціи газеты „Мшакъ".

2 (3)

Հրաւիրում են մի քանի օրիորդներին մաս-նակցել գերմանական լեզուի մի կուրսին, օրիորդները պիտի գիտենան արդէն գրել և կարդալ և պիտի մի քանի նախահմտութիւն-ներ ունենան: Դասերը շաբաթը 2 անգամ, երեկոյեան 6—8 ժամ: Վճարը ամսական 6 րուբլ է: Հարցնել „Մշակի" խմբագրութեան մէջ:

2. (3)

Ցանկացողները վարձել ծառաներին, դա-յեակներին և այլն, նոյնպէս բնակարանները վարձելու ցանկացողները, կարող են դիմել դը-րասենեակը, որ գտնվում է Թամամշեանի քարվանսարայում, սարին յարկում, № 5. Թիֆլիսի քաղաքացի Իսահակ Մարտինիչ Մը-խիթարով և Գէորգ Դանդուրով:

ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ

ՅՈՒՆՎԱՐԻ 31.   ԹԻՖԼԻՍ. 1874.

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ (Յունվարի 30-ին)

	Ր.	Կ.
Ոսկին (պօլուիմպերիալ). .	6	5
Բամբակ Երեւանու (հին սերմից. . .	4	20
„ Ամերիկայի սերմից	5	90
Բուրդը թուչի . . .	6	„
թարաքամի . .	4	„
Շաքարը ռսի (բրօդկու)	7	95
„ միւս տեսակը .	7	85
„ ղազրան, տրան-գիտ. . . .	5	25
„ մաքուր վճարած	8	70
Շաքարաւազը Ռսի . .	6	20
Ղանդա Լիմանի լաւը. .	18	50
„ Մօկօ չատ լաւը	20	
„ Մարտինկօի ցածր	16	50
Ալիւրը Երեւանի . . .	1	10
Ալիւրը Գեանջու հասա-րակ. . . .	1	
„ Շօրագեալու. .	1	
Գարին	„	60
Մոմ.	11	20
Փոխանակագիր Պօլսի	6	65
„ Գամբէժի	4	46
Լօնդօնի կուրսը (Օդեսայի վերայ) 1 լիրան արժ է. .	7	35
Մարսէլ և փարիզ 343 ֆր. արժ է.	100	

ՓՕՍՏ

Ռուսաստան և Արտասահման ամեն օր:

Երկուշաբթի
Երեւանի գաւառ, Քութայիս, Չերնամօրի վիճակ, Սու-խումի:

Երեքշաբթի
Բագու, Գանձակ, Դաղստանի նահանգ (թեթև փօստը):

Չորեքշաբթի
Քութայիս, Ալէքսանդրապօլ, Ախալցխայ:

Ուրբաթ
Երևան, Քութայիս, Նուխի Զաքաթալ, Ախալցխա:

Շաբաթ
Բագու, Գանձակ (ծանր փօստը):

	կոպ.
Բաց նամակը արժէ. .	5
Ռուսաստան նամակը	10
Գերմանիա, Աւստրիա	10
Ֆրանսիա.	20
Անգլիա	14
Շվէյցարիա	14
Թուրքիա (Կ. Պօլիս .	20
Թիւրքիա (ցամաք) . .	20
Իտալիա	16
Ամէրիկա	28
Պարսկաստան . . .	10
Հնդկաստան	70
Եգիպտոս	27

ՓՕԹԻ ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թիֆլիսից մինչև Փօթի (ճանապարհորդների գնացքը) 8 ժամին 18 րոպէ առաւօտեան: Մինչև Սուրամ (խառն գը-նացքը) երեկոյեան 8 ժամ. 17 րոպէ:

	առաւօտ.	երեկոյեան
Թիֆլիսից . .	8. 18	8. 17
Մցխէթ. . .	9. 18	10.
Գորի. . . .	11. 39	1. 43
Սուրամ. . .	1. 52	4. 30
Քութայիս . .	7. 55	
Փօթի. . . .	11. 27	

	առաւօտ.
Փօթիից. .	7. 38
Քութայիս . .	10. 12
Սուրամ. . .	4. 57
Գորի. . . .	7. 23
Մցխէթ. . .	9. 52
Թիֆլիս. . .	10. 49

Թիֆլիս գալիս է ճանապարհորդների գնացքը երեկոյեան 10 ժամին 49 րոպէ:

Տեղերի գինը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխէթ .	90	68	38
Գորի. . .	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ.	5. 22	3. 92	2, 18
Քութայիս	9.	6. 75	3. 75
Փօթի . .	13. 1	9. 75	5. 42

ՀԵՌԱԳԻՐ

Քսան բառից կազմված հեռագիրը արժէ՝

	Ր.	Կ.
Ալէքսանդրապօլ .	1	
Ախալցխայ . .	1	
Աստրախան . .	2	
Բագու	1	
Գանձակ. . . .	1	
Գորի.		50
Երևան	1	
Շամախի. . . .	1	
Կօդժօր		50
Քութայիս . . .	1	
Մօզդօկ. . . .	1	
Մօսկվա. . . .	2	
Ս. Պետերբուրգ .	3	
Հին Նախիջևան .	1	
Նոր-Նախիջևան.	2	
Նիժնի-Նօվգօրօդ	2	
Փօթի.	1	
Աւստրիա . . .	2	75
Անգլիա. . . .	3	75
Գերմանիա. . .	2	63
Թիւրքիա (Եւրօպ)	3	
„ (Փօթիով)	3	75
Ֆրանսիա . . .	3	50

ՓՕՍՏԻ ԿԱՌՔԵՐ

Թիֆլիսից Վլադիկավկաս ամեն օր՝ ամառը 6 ժամին կէս օրից յետոյ իսկ ձմեռը 4 ժամին:

Թիֆլիսից Պետիգօրսկ, Ստավրապօլ և Րօստով՝ հինգ շաբթի և շաբաթ օրերը 6 ժամին առաւօտեան:

ՆԱՒԵՐ

Օդեսայից Փօթի (ամառը) նաւը դուրս է գալիս հինգշաբթի օրերը ժամը 2-ին կէս օրից յետոյ:

Փօթիից Օդէսայ՝ կիրակի 6 ժամին կէս օրից յետոյ:

Օդեսայից Փօթի (ձմեռը) հինգշաբթի օրերը 3 ժամին:

Փօթիից չորեքշաբթի օրերը առաւօտեան:

Փօթիից Կ. Պօլիս նաւը դուրս է գալիս կիրակի առաւօտները:

Կ. Պօլսից Փօթի կիրակի առաւօտները:

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Երթևեկ հիւանդների համար գտնվում է Ս. Նշան եկեղեցու մօտ Եագօր Ղարաչնի տանը և բաց է ամեն օր հիւանդների ըն-դունելութեան համար առաւօտը 9 ժամից մինչև 1 ժամը:

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՄՈՒԶԵՈՒՄ

Բաց է Երեքշաբթի. Ուր-բաթ և Կիրակի օրերը, ա-ռաւօտը 10 ժամից մինչև կէս օրից յետոյ 5 ժամը.

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Բաց է ամէն օր, բացի կիրակի և տօն օրերից 12 ժամից մինչև կէս օրից յետոյ 5 ժամը:

„ՄՇԱԿԻ" ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

Ախալցխա.—Գ. Ստ. Վ.—պարոն Պ. Ք. նուիրել է „Մը-շակի" մի օրինակ Բագուի Լուսաւորչական ընկերութեան: Այդ ինչ ընկերութիւն է, Մարդասիրականը չէ... և եթէ ու-րիշ է, խնդրում ենք շուտով պա-տասխանէք, թէ հասցէի վրա ռուսերէն ինչպէս պիտի գրենք...

Ս. Պետերբուրգ.—Մ. Մ. Մ.—Մեր Թիֆլիսեան աշխա-տակիցների հասցէները, ուրեմն և Մէլքզադէինը, կարելի է այս-պէս գրել՝ Тифлисъ. Редакція „Мшакъ" հասցնել այս ինչ պարոնին...: իսկ միւս բանը, որ դուք մեզանից խնդրում էք, ցաւումենք, որ չենք կարող հա-ղորդել... Ներեցէք:

Շամախի.—Ա. Ս. Ա.—Ձեզ էլ ձեր եղբօրն էլ կուղարկենք:

Նոր-Նախիջևան.—Ազն-տրական կլուբ.—Դուք 5 րուբլի տեղը ուղարկեցիք 7 րուբլ: ինչ պիտի անենք այդ 2 րուբլի հետ: Կը պահենք, իսկ 1875 թ. ու-ղարկեցէք 3 ր.:

Գանձակ.—Գ. Ք. Բ.—մի աւելորդ համար ուղարկելը մեզ վնաս չի բերի: Թող երկուսն էլ ստանան:

Մօսկվա.—Մ. Փ.—Նայեցինք մեր հաշիւների մէջ անցեալ տար-վայ՝ այն հինգ րուբլը, որի մա-սին խօսում էիք, ստացած չէ:

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 30 Января 1874 г.   Մէլիքովի և ընկ. տպարան   Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ